

EVROPSKÝ INDEX DOVEDNOSTÍ V MEZINÁRODNÍM POHLEDU

V roce 2022 Cedefop zveřejnil již třetí vydání Evropského indexu dovedností (European Skills Index – ESI). Jedná se o složený indikátor zkonstruovaný podle metodiky Cedefopu (Evropské středisko pro rozvoj odborné přípravy, cedefop.europa.eu), jehož smyslem je vyjádřit souhrnnou a zjednodušenou formou efektivitu dovednostních systémů, tj. systémů vytváření a využívání dovedností v jednotlivých zemích. Výsledek každé země je vyjádřen skórem na jednotné škále 0–100, což umožňuje snadné srovnávání mezi zeměmi a hodnocení vývoje v čase. Tento celkový skór je vypočítán z 15 vybraných indikátorů, které popisují různé charakteristiky a procesy systémů sledovaných zemí a které jsou rovněž převedeny na škály 0–100. Analýza výkonu země v těchto jednotlivých indikátorech pak poskytuje zajímavější a plastičtější obrázek a může sloužit k základní orientaci, jak si země vede v daných oblastech a které části systému si vyžadují zvláštní pozornost tvůrců politik. Konstrukce složitého indikátoru však nutně znamenala určitá zobecnění a zjednodušení, vždy je tak třeba uvažovat v kontextu dané země a interpretovat výsledek se značnou dávkou opatrnosti. Pro správnou interpretaci celkového výsledku ESI i výsledků v jednotlivých sub-škálách je třeba brát v úvahu doplňující informace z dané země a specifické okolnosti, které vedly k danému výsledku. Ne vždy totiž jednoznačně platí, že vysoký skór v indikátoru znamená nutně lepší nebo efektivnější proces v rámci dovednostního systému. Mnohdy hrají klíčovou roli i faktory ekonomické, kulturní či historické.

STRUKTURA INDEXU

15 indikátorů indexu je sdruženo do tří tzv. pilířů a šesti subpilířů:

Pilíř: Rozvoj dovedností (Skills Development) reprezentuje úvodní vytváření dovedností.

Subpilíř základy vzdělávání

- Počet dětí na učitele v předškolním vzdělávání
- Podíl populace ve věku 15–64 let s minimálně středním vzděláním

- Průměrné výsledky 15letých dětí v oblasti čtení, matematiky a přírodních věd

Subpilíř odborná příprava a jiné vzdělávání

- Účast dospělých v dalším vzdělávání
- Podíl studentů v odborném vzdělávání
- Digitální dovednosti populace

Pilíř: Aktivace dovedností (Skills Activation) vyjadřuje míru zapojování vytvořených dovedností na trhu práce.

Subpilíř přechod na trh práce

- Předčasné odchody ze vzdělávání
- Zaměstnanost absolventů

Subpilíř participace na trhu práce

- Míra ekonomické aktivity ve věkové skupině 25–54
- Míra ekonomické aktivity ve věkové skupině 20–24

Pilíř: Sladování potřeb trhu práce a dovedností (Skills Matching) popisuje míru úspěšného využití dostupných dovedností v ekonomice podle potřeb.

Subpilíř využívání dovedností

- Dlouhodobá nezaměstnanost
- Nedobrovolné částečné úvazky

Subpilíř nesoulad mezi nabídkou a poptávkou dovedností

- Překvalifikovanost terciárně vzdělaných
- Nízkopříjmoví mezi vzdělanými
- Nesoulad úrovně vzdělání a profese

Výsledek v každém z uvedených indikátorů Cedefop přepočítal na normalizovanou škálu 0–100, kde zjednodušeně řečeno 100 reprezentuje logický nejlepší výsledek. Skóry byly spočítány pro všech 27 zemí EU a čtyři další evropské země – Island, Norsko, Švýcarsko a Velkou Británii. Zařazení těchto dvou severovýchodních zemí a Švýcarska bylo velice přínosné, neboť všechny tři se velice často umísťují na předních příčkách jednotlivých škál, a mohou tak být dobrou inspirací pro členské země EU, které dosahují v průměru horších výsledků.

Pro přehlednou orientaci ve výsledcích a snadnou práci s indexem ESI a jeho jednotlivými subškálami Cedefop vyvinul veřejně dostupný online nástroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>.

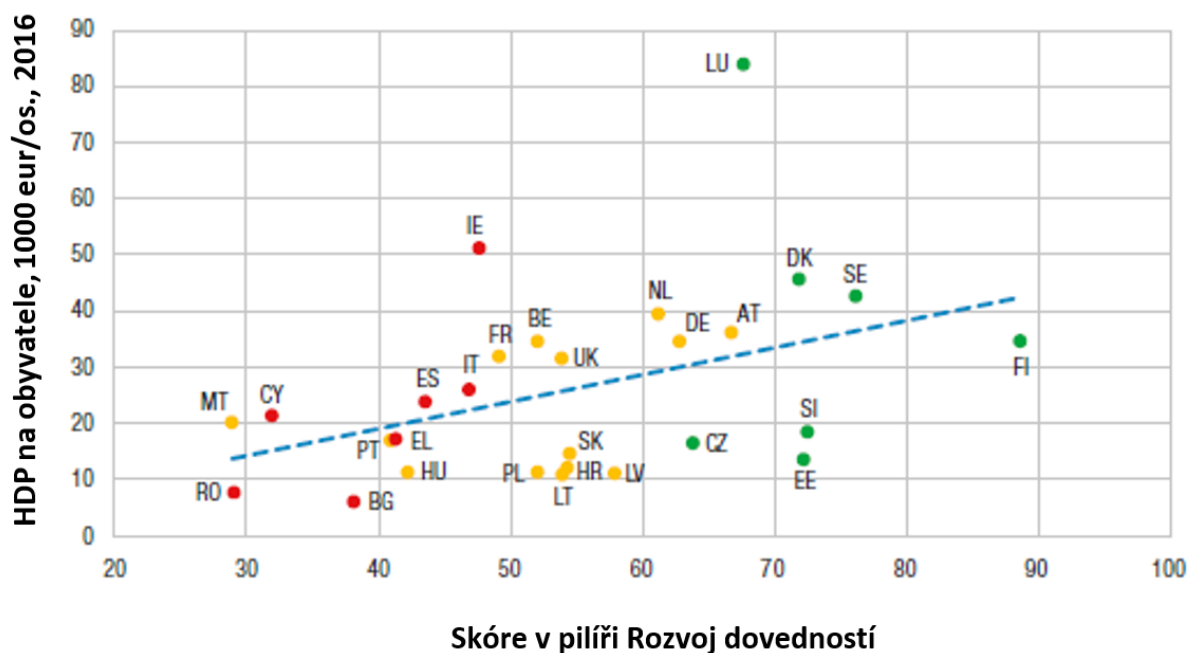
EVROPSKÝ INDEX DOVEDNOSTÍ A EKONOMIKA

Evropský index dovedností vykazuje signifikantní souvislost s ekonomickou situací v dané zemi. Na dvou uvedených obrázcích je graficky vyjádřena korelace se dvěma ukazateli ekonomického výkonu – HDP na obyvatele a mírou zaměstnanosti. Z uvedených dat nevyplývá směr závislosti nebo kauzalita – nelze je tedy jednoznačně vyvozovat, že to je lepší vzdělávací systém, který podmiňuje dobré výsledky ekonomiky, nebo naopak že dobrý hospodářský výsledek je příčinou kvalitního vzdělávání. Je však evidentní úzká provázanost obou systémů a vlivy jsou s velkou pravděpodobností obousměrné.

Na následujícím obrázku je uvedena souvislost mezi skórem, kterého daná země dosáhla v pilíři Rozvoj dovedností, a HDP na obyvatele. Pilíř Rozvoj dovedností reprezentuje obecně řečeno stav a kvalitu vzdělávacího systému včetně systému celoživotního učení dané země. Z obrázku je zřejmé, že země dosahující dobrého výsledku v pilíři Rozvoj dovedností jsou také ty, jejichž HDP na obyvatele patří spíše

k vyšším, a naopak. To je obecně platná statistická závislost, z grafu však můžeme vyzorovat zajímavé odchylky. Je zde například skupina zemí, jejichž HDP na obyvatele je spíše nižší, ačkoli je jejich výsledek ve skóru Rozvoj dovedností relativně vysoký. Dá se tedy s trochou zjednodušení říci, že tyto země „překonávají“ statistický předpoklad a mají lepší vzdělávací systém, než by odpovídalo jejich ekonomickému výkonu. Do této skupiny patří Česká republika, která dosahuje vysokého skóru hlavně díky vysokému podílu populace se středním vzděláním a žáků na středoškolské úrovni, kteří volí odborný směr vzdělávání, ale zejména Slovinsko a Estonsko. Naopak příkladem země, jejíž vzdělávací systém zaostává za ekonomickou úrovní, je Irsko, jehož HDP patří mezi nejvyšší, avšak výkon na škále rozvoje dovedností má spíše podprůměrný.

GRAF 1. SOUVISLOST VÝSLEDKU V PÍLÍŘI ROZVOJ DOVEDNOSTÍ A HDP NA HLAVU, DATA Z ROKU 2016

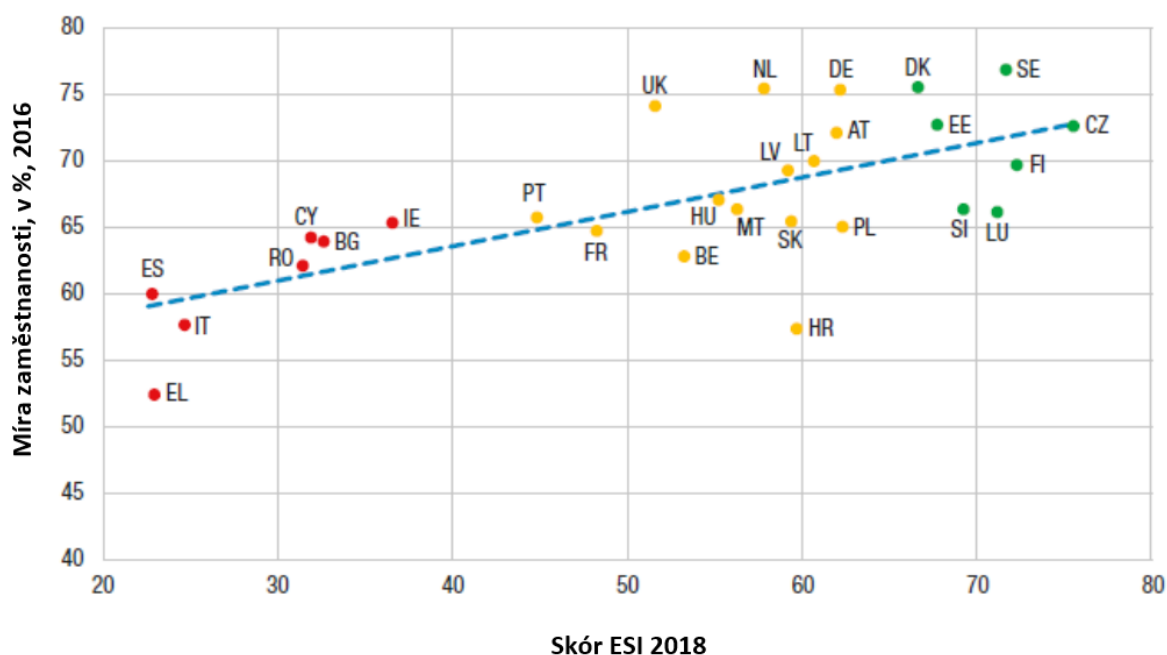

Legenda: zeleně – země s dobrým celkovým výsledkem ESI; žlutě – země se středním celkovým výsledkem ESI; červeně – země s nízkým celkovým výsledkem ESI.

Zdroj: Cedefop (2019). 2018 European Skills Index. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop reference series; No 111.

Druhé schéma zobrazuje souvislost celkového výsledku v ESI a míry zaměstnanosti v dané zemi. Pokud se ostatní proměnné nemění, platí, že mezi ESI skórem a zaměstnaností je pozitivní korelace. Jinými slovy lze předpokládat, že je-li vysoký podíl lidí zaměstnán, je zde i aktivován a zapojován vysoký podíl dovedností existujících ve společnosti.

GRAF 2. SOUVISLOST CELKOVÉHO VÝSLEDKU V ESI A MÍRY ZAMĚŠTNANOSTI

Legenda: zeleně – země s dobrým celkovým výsledkem ESI; žlutě – země se středním celkovým výsledkem ESI; červeně – země s nízkým celkovým výsledkem ESI.

Zdroj: Cedefop (2019). 2018 European Skills Index. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop reference series; No 111.

CELKOVÉ VÝSLEDKY

Česká republika ve všech vydáních¹ Evropského indexu dovedností obsadila mezi sledovanými jednatřiceti zeměmi první místo. Dobrý výsledek v ESI znamená, že systém dovedností naší země měřený podle této metodiky je považován mezi sledovanými zeměmi za nejefektivnější, tedy takový, který dokáže vytvářet i využívat dovednosti populace adekvátně k potřebám ekonomiky. K dobrému výsledku ČR přispívají zejména dlouhodobé charakteristiky vzdělávacího systému, např. vysoký podíl osob, které dosahují středního vzdělání, vysoký podíl studentů v odborném vzdělávání, struktura školského systému relativně dobře odpovídající průmyslově zaměřené výrobní ekonomice, a zejména dobrá výkonnost ekonomiky v posledních letech, kdy dovednosti populace jsou do velké míry využívány na trhu práce za situace prakticky plné zaměstnanosti. Relativně vyrovnaný výkon ve všech třech pilířích indexu pak rovněž významně přispěl k dobrému umístění ČR, jinými slovy, v žádné ze sledovaných oblastí nebyl výkon katastrofální.

Je to tedy do značné míry právě volba pro ČR favorizujících indikátorů, která determinuje dobrý výsledek. Teoretické pozadí konstrukce ESI je logické, jeho statistická konstrukce je robustní (Cedefop si nechal zpracovat statistický audit Indexu Společným výzkumným centrem Evropské komise – JRC) a byla rovněž předložena kvalitní argumentace pro zařazení každého z indikátorů. Přesto platí, že volba indikátorů je vždy do určité míry arbitrární, případně daná dostupností dobře statisticky podchycených dat. Mírně odlišný přístup, který by vyústil ve volbu jiných indikátorů, i vyjadřujících podobné skutečnosti, by nemusel pro ČR přinést takto dobrý výsledek.

V tabulce níže uvádíme přehledně skóry všech sledovaných 31 zemí pro jednotlivé srovnatelné roky ESI. Ačkoli je ČR vždy na prvním místě, její skór se v roce 2022 o dva body zhoršil. I ostatní země na čele však vykazují buď stabilní, nebo mírně zhoršující se výsledek. Skóry v roce 2022 již mohly ovlivnit některé nepříznivé dopady pandemie covidu-19, ačkoli zatím pouze mírně. Evropský index dovedností je vydáván s určitým zpožděním a většina jeho škál z roku 2022 byla vypočítána z dat sbíraných již minimálně o dva roky dříve. Tabulka tak reálně popisuje spíše období let 2018–2020.

¹ ESI byl poprvé vydán v roce 2018, tyto hodnoty však neuvádíme, neboť nejsou s následujícími lety srovnatelné. V roce 2022 byla mírně změněna metodika výpočtu a nově byly zpětně přepočítány skóry ESI pro roky 2020 a 2021, pouze tato časová řada je tedy srovnatelná.

TABULKA 1. PŘEHLED CELKOVÝCH VÝSLEDKŮ ESI

	Index						změna skóru 2020–22
	skór			pořadí			
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	
ČR	72	72	70	1	1	1	-2
Finsko	67	69	67	2	2	2	0
Estonsko	63	64	63	4	3	3	0
Dánsko	65	65	63	6	6	4	-2
Nizozemsko	62	63	61	11	9	5	-1
Slovinsko	61	62	61	7	7	6	0
Lucembursko	60	62	61	3	5	7	1
Norsko	65	64	61	8	10	8	-4
Island	61	65	61	9	4	9	0
Polsko	53	59	60	10	11	10	7
Švédsko	64	63	60	5	8	11	-4
Chorvatsko	61	62	60	18	13	12	-1
Německo	58	60	60	12	12	13	2
Malta	57	59	58	13	14	14	1
Švýcarsko	56	57	56	15	16	15	0
Rakousko	56	58	55	14	15	16	-1
Lotyšsko	53	54	53	17	19	17	0
Maďarsko	52	53	53	19	18	18	1
Slovensko	55	53	53	20	20	19	-2
Litva	55	54	52	16	17	20	-3
Belgie	48	49	49	21	21	21	1
Spojené království	46	46	47	22	22	22	1
Francie	43	44	43	23	23	23	0
Portugalsko	41	43	43	24	24	24	2
Rumunsko	37	39	40	25	27	25	3
Irsko	37	40	39	26	25	26	2
Bulharsko	36	40	38	27	26	27	2
Kypr	32	35	34	28	28	28	2
Řecko	20	21	23	29	29	29	3
Španělsko	19	20	19	30	30	30	0
Itálie	17	19	15	31	31	31	-2

Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>

Ve skupině neúspěšnějších zemí se nacházejí zejména severské země, tj. skandinávské (Finsko, Dánsko, Norsko, Island, Švédsko), pobaltské (Estonsko), vyspělé země západní Evropy (Nizozemsko, Lucembursko, Německo), ale i nejvyspělejší země střední a východní Evropy (kromě ČR i Slovinsko, Polsko, Chorvatsko). Na druhé straně žebříčku mezi zeměmi, jimž ESI připisuje největší prostor pro zlepšování, nacházíme země jihoevropské (Itálie, Španělsko, Řecko, Kypr, Bulharsko, Rumunsko, Portugalsko), dobrých výsledků ale nedosáhlo ani vyspělé Irsko nebo Francie.

Podíváme-li se na vývoj skóre od roku 2020 (viz sloupce změna 2020–22), je patrné, že zde existuje určitá tendence ke sblížení skóre (směřování k průměru). Ve většině zemí s dobrými skóre se výsledek buď nezměnil, nebo se zhoršil, a naopak ve většině zemí s horšími výsledky dochází k určitému posunu. Mezi varujícími příklady zemí, kde došlo k výraznějšímu zhoršení i přes jejich celkově dobrý výsledek, je

Norsko a Švédsko, dále se zhoršuje také např. Litva. Pozoruhodný vzestup vykazuje naopak Polsko, jehož zlepšení skóru o 7 bodů je největší zaznamenanou změnou. Významněji si polepsily rovněž Rumunsko a Řecko.

Vzhledem ke geografické a historické blízkosti může být pro nás zajímavou inspirací vzestup Polska. Při bližší analýze výsledků je patrné, že za zlepšením Polska stojí zejména zlepšení v pilíři Sladování dovedností s potřebami trhu práce, kde došlo ke zvýšení jejich skóru na škále dlouhodobé nezaměstnanosti (tedy ke snížení podílu dlouhodobě nezaměstnaných) a na škále nedobrovolných částečných úvazků, kde se rovněž snížil jejich podíl. Spolu se zachovaným relativně vyrovnaným výkonem v pilíři Aktivace dovedností, kde se velká většina zemí ve sledovaném období zhoršila, to přispělo k relativnímu zlepšení pozice Polska v celkovém Indexu. Výsledky tak pravděpodobně reflektují dobrý výkon ekonomiky země v předcovidových letech a jeho relativní zachování (ve srovnání s ostatními zeměmi) v době nástupu covidové krize. Dlouhodobé zlepšování výsledků v základních gramotnostech 15letých dětí, jak je měří šetření PISA, bývá v Polsku spojováno s proběhlými úspěšnými reformami nižších stupňů počátečního vzdělávání. Toto se však ve zde uvedených ročních ESI nemohlo projevit, neboť v obou byla použita stejná data z posledního PISA šetření v roce 2018.

VÝSLEDKY V JEDNOTLIVÝCH UKAZATELÍCH

Pro bližší porozumění, z jakých údajů jsou konstruovány výsledky v jednotlivých pilířích Evropského indexu dovedností, rozebíráme níže jednotlivé pilíře a k nim přiřazené indikátory a uvádíme pro srovnání do tabulek výsledky několika vybraných zemí v každém indikátoru. Vybrány jsou vždy země, jejichž výsledky patří v dané škále mezi nejlepší, a připojeny jsou dvě země, které nám jsou geograficky a historicky blízké, a mohou tedy sloužit jako „referenční“ – Slovensko a Německo.

Pro základní představu, jakým charakteristikám dané země odpovídají nejlepší výsledky, jsou tam, kde je to možné, k daným zemím doplněny hodnoty původních zdrojových indikátorů. Cedefop v přepočtech těchto hodnot na skóre ESI využívá i další data a další výpočty (např. hodnoty z jiných let, logické hraniční hodnoty), nelze tedy vždy pozorovat exaktní přímou úměru mezi hodnotou zdrojového indikátoru a skórem či pořadím v ESI, v principu však vždy velmi dobré skóre ESI odpovídají velmi dobrým výsledkům ve zdrojových indikátorech. Srovnání je hlavně ilustrační a má poskytovat názornější představu, jaká reálná situace existuje v zemích, které patří v daném poli ke špičce. Účelem je poskytnout konkrétnější informaci, k jakým hodnotám v daných charakteristikách by mohly ambice země směřovat neboli jaký existuje prostor pro (více či méně) realistické zlepšování. Například pro první indikátor Počet dětí na učitele v předškolním vzdělávání je k výslednému bodovému skóru ESI a pořadí země doplněn i reálný počet dětí na učitele v dané zemi v posledním známém roce, jak jej eviduje Eurostat. Konkrétně na Islandu, který obsadil první místo na této škále ESI, to je 4,8 dětí na jednoho učitele v předškolním vzdělávání, zatímco v ČR, která obsadila 17. místo, je to 12,3 dětí.

ROZVOJ DOVEDNOSTÍ

Pilíř Rozvoj dovedností reprezentuje v rámci ESI kvalitu výsledků vzdělávání v dané zemi ve smyslu vytvořených dovedností na všech úrovních. Skládá se ze dvou subpilířů, kterými je jednak základ vzdělání (basic education) zahrnující kvalitu a výstupy počátečního vzdělávání (indikátory: Počet dětí na učitele v předškolním vzdělávání; Podíl osob s minimálně středním vzděláním a Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost 15letých žáků), a jednak odborné a jiné vzdělávání, kam patří indikátory Účast populace na dalším vzdělávání; Podíl studentů v odborných programech a Digitální dovednosti populace. Slabý výsledek na této škále znamená, že pozornost politiků dané země by se měla soustředit zejména na zlepšení v oblasti školství, tedy počátečního vzdělávání, a zavádění podpůrných opatření pro zvýšení participace občanů v celoživotním vzdělávání s cílem obecně zlepšit jejich dovednosti. Charakteristiky základních vzdělávacích systémů jsou zpravidla hluboce vtištěny do celkového fungování institucí a celé společnosti. Rozvoj dovedností je proto pilířem, kde jsou pozorované změny nejpomalejší.

Dobrých výsledků na této škále dosahují zejména země severní Evropy, jako je Finsko, Estonsko, Dánsko, Island, Norsko, Švédsko, dále vyspělé západoevropské země – Švýcarsko a Nizozemsko. Relativně dobrých výsledků dosahuje i Rakousko a Německo, kterým se přibližuje i skór České republiky.

TABULKA 2. ROZVOJ DOVEDNOSTÍ

	Rozvoj dovedností						změna skóru 2020–22
	skór			pořadí			
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	
Finsko	83	83	83	1	1	1	0
Estonsko	68	69	68	3	2	2	0
Švýcarsko	68	69	67	4	3	3	-1
Dánsko	67	68	66	5	4	4	-1
Island	64	66	65	6	5	5	1
Nizozemsko	63	64	64	7	6	6	1
Norsko	61	64	62	9	7	7	1
Švédsko	72	64	62	2	8	8	-10
Rakousko	62	63	62	8	9	9	0
Německo	58	59	59	12	11	10	1
ČR	60	60	58	10	10	11	-2
Chorvatsko	53	56	56	16	13	12	3
Lucembursko	59	58	56	11	12	13	-3
Irsko	54	53	53	13	15	14	-1
Slovinsko	54	54	53	15	14	15	-1
Slovensko	54	53	53	14	16	16	-1
Belgie	51	52	52	18	17	17	1
Polsko	52	52	51	17	18	18	-1
Lotyšsko	51	50	50	19	19	19	-1
Spojené království	50	50	50	20	20	20	0
Litva	48	49	49	21	21	21	1
Maďarsko	43	44	44	22	22	22	1
Španělsko	39	40	41	24	24	23	2
Itálie	39	39	39	25	25	24	0
Francie	40	42	39	23	23	25	-1
Malta	34	36	36	28	26	26	2
Portugalsko	35	35	35	26	27	27	0
Řecko	33	34	35	29	28	28	2
Bulharsko	34	33	33	27	29	29	-1
Rumunsko	28	29	29	30	30	30	1
Kypr	26	26	26	31	31	31	0

Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>

Příkladem velmi úspěšné země v oblasti rozvoje dovedností je Finsko. Špičkových výsledků dosahuje zejména v oblasti gramotnosti patnáctiletých žáků (čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost), nicméně dobře vychází i v mnoha dalších ukazatelích. Cedefop dovozuje dobrý výsledek Finska od schopnosti této země poskytnout lidem efektivní základ vzdělání a následně kvalitní příležitosti pro zlepšování dovedností v průběhu života. Vysoký podíl populace má odborné vzdělání, přičemž se často jedná o vzdělání vyšší (terciární) úrovně, a téměř polovina pracovní síly země pracuje ve vysoce kvalifikovaných profesích. Ve Finsku v současné době probíhá reforma s cílem modernizace systému odborného vzdělávání, zefektivnění vysokoškolského vzdělávání a dalšího zvýšení účasti dospělých ve vzdělávání (Zdroj: Cedefop (2019): 2018 European Skills Index. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Cedefop reference series; No 111). V dalších vydáních ESI tak bude možné sledovat, zda a do jaké míry se probíhající reformy projeví v měřitelném výkonu země.

Pilíř Rozvoj dovedností je vypočítán z následujících zdrojových indikátorů:

Indikátor Počet dětí na učitele v předškolním vzdělávání

První ukazatel spadající pod pilíř Rozvoj dovedností vyjadřuje poměr počtu dětí k počtu učitelů v předškolním vzdělávání (ISCED11 úroveň 0). Nižší počet dětí na učitele znamená menší velikost skupin dětí, což implikuje vyšší kvalitu předškolního vzdělávání. Kvalita předškolního vzdělávání je chápána jako významný faktor ovlivňující pozdější úspěchy ve vzdělávání. V evropském srovnání je výsledek České republiky průměrný – skór 53 a 17. pořadí mezi sledovanými zeměmi. Nejlepších výsledků dosahují opět severské země (Island, Dánsko, Finsko), Německo, ale i všechny tři pobaltské země (Estonsko, Lotyšsko, Litva).

TABULKA 3. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU POČET DĚTÍ NA UČITELE V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Počet žáků na učitele – data z r. 2020*
Island	100	1	4,8
Dánsko	91	2	10,3
Finsko	75	4	8,7
Německo	75	5	9,2
Slovensko	61	11	11,5
ČR	53	17	12,3
Průměr EU-27	-	-	12,8

* Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky educ_uoe_perp04.

Indikátor Podíl populace s min. středním vzděláním

Ukazatel sleduje podíl osob ve věku 15–64, které dosáhly středního nebo vyššího vzdělání (ISCED11 úroveň 3). Tento podíl byl vybrán jako zástupný indikátor reprezentující celkovou úroveň dosaženého vzdělání v populaci. ČR patří dlouhodobě v evropském srovnání mezi nejlepší země spolu s dalšími zeměmi postkomunistického bloku (Litva, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Lotyšsko, Estonsko).

TABULKA 4. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU PODÍL POPULACE S MIN. STŘEDNÍM VZDĚLÁNÍM

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl populace s min. středním vzděláním – data z r. 2021*
Litva	98	1	89,1 %
ČR	93	2	88,0 %
Polsko	92	3	87,0 %
Slovensko	90	4	86,8 %
Německo	71	15	79,0 %
Průměr EU-27	-	-	75,1 %

* Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky edat_ifse_03, data z r. 2021.

Indikátor Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost 15letých dětí

Indikátor je vypočítán ze skóru, které každá země získala v mezinárodním šetření PISA realizovaném OECD. Šetření každé tři roky testuje dovednosti 15letých žáků ve třech oblastech: čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost. Cedefop svůj indikátor odvodil od průměrného výsledku země ve všech třech škálách. Indikátor je opět použit jako jedno z vyjádření kvality vzdělávacího systému dané země. Poslední šetření PISA bylo realizováno v roce 2018. Šetření plánované na rok 2021 muselo být odloženo na rok 2022 kvůli pandemii covidu-19. Od vydání ESI v roce 2020 tak nebylo možno tento indikátor aktualizovat a

pro výpočet nového indexu pro roky 2021 a 2022 byl použit stejný skór. Mezi nejlepší evropské země v tomto ukazateli tradičně patří Estonsko, Finsko, ale dobrých výsledků v posledním měření dosáhlo i Polsko, kde si díky tomu zasluhuje pozornost jeho reforma počátečního vzdělávání, které je tento pozitivní vývoj připisován. Dále se dobře umístilo Irsko a Slovinsko. ČR vychází ve srovnání s ostatními zeměmi jako mírně nadprůměrná.

TABULKA 5. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU ČTENÁŘSKÁ, MATEMATICKÁ A PŘÍRODOVĚDNÁ GRAMOTNOST 15LETÝCH DĚTÍ

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Výsledky šetření PISA – skóry z roku 2018*		
			Čtenářská gramotnost	Matematická gramotnost	Přírodovědná gramotnost
Estonsko	100	1	523	523	530
Finsko	90	2	520	507	522
Polsko	86	3	512	516	511
Německo	71	10	498	500	503
ČR	65	14	490	499	497
Slovensko	35	26	458	486	464
Průměr zemí OECD	-	-	487	489	489

* Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Schleicher, A. (2019): PISA 2018, Insights and interpretations. OECD.

Indikátor Účast na dalším vzdělávání

Ukazatel je sbírán v rámci Výběrového šetření pracovních sil a vyjadřuje podíl osob ve věku 25–64, které uvedly, že se ve čtyřech týdnech předcházejících šetření účastnily formálního nebo neformálního vzdělávání. Předpokládá se, že v ukazateli se odráží míra, do jaké si pracovní síla dané země průběžně doplňuje a zvyšuje dovednosti. ČR patří v tomto ukazateli tradičně k zemím s výrazně podprůměrným výsledkem. Mezi zeměmi, které dosahují nejlepších výsledků, převažují opět země skandinávské (Švédsko, Finsko, Island, Dánsko, Norsko) a také Švýcarsko, Nizozemsko a Estonsko. K tomuto indikátoru je třeba poznamenat, že prakticky všechny evropské země zaznamenaly mezi lety 2019 a 2020 signifikantní pokles, což poukazuje na útlum vzdělávacích aktivit v důsledku pandemie covidu-19 (tento vývoj se projevil vzhledem k výše uvedenému zpoždění až jako rozdíl ve skórech ESI 2021 a 2022).

TABULKA 6. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU ÚČAST NA DALŠÍM VZDĚLÁVÁNÍ

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl osob účastnících se vzdělávání v posl. 4 týdnech – data z roku 2021*
Švédsko	89	1	34,7 %
Švýcarsko	86	2	22,7 %
Finsko	85	3	30,5 %
Německo	22	18	7,7 %
ČR	15	23	5,8 %
Slovensko	6	29	4,8 %
Průměr EU-27	-	-	10,8 %

* Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky trng_ifse_01.

Indikátor Podíl studentů odborných programů

Indikátor je odvozen od podílu studentů odborných programů v rámci populace účastnících se středního vzdělávání (ISCED11 úroveň 3). Zařazení tohoto ukazatele je postaveno na předpokladu, že absolventi odborných programů mají ve srovnání s absolventy bez odborné kvalifikace vysoké šance na uplatnění na trhu práce, což platí zejména v zemích, kde je vysoký podíl praktického vzdělávání na pracovištích. ČR patří tradičně mezi země s nejvyšším podílem studentů v odborných programech. Spolu s námi vychází

v tomto indikátoru na špičce také Slovinsko, Chorvatsko, dále Finsko, Rakousko, Nizozemsko a Slovensko. Zjednodušeně lze tedy říci, že s výjimkou Finska a Nizozemska se jedná o země, které zdědily historickou tradici silného odborného školství ve střední Evropě.

TABULKA 7. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU PODÍL STUDENTŮ ODBORNÝCH PROGRAMŮ

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl studentů odborných programů ve středním vzdělávání* – data z roku 2020**
Slovinsko	93	1	70,8 %
ČR	92	2	70,5 %
Chorvatsko	90	3	69,3 %
Slovensko	87	6	67,3 %
Německo	54	16	48,8 %
Průměr EU-27	-	-	48,7 %

* ISCED úroveň 3, která se v zahraničí označuje jako „upper secondary“, tedy vyšší střední vzdělávání; v ČR odpovídá středním školám.

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky educ_uoe_enra13.

Indikátor Digitální dovednosti

Indikátor vychází z podílu osob, které zvládly více než jednu digitální aktivitu v rámci čtyř oblastí (informace, komunikace, řešení problémů, software), jak je testuje šetření Eurostat Community survey on ICT usage in households and by individuals (Výběrové šetření o informačních a komunikačních technologiích). Důvodem pro zařazení tohoto indikátoru byl předpoklad, že vysoké digitální dovednosti jednotlivce představují základní podmínku pro získání kvalitního uplatnění na trhu práce v moderní společnosti. V posledním vydání ESI 2022 byl tento indikátor modernizován. Dříve používaný indikátor o počítačových dovednostech byl nahrazen novějším, lépe odpovídajícím aktuálnímu charakteru práce s ICT. Z časového vývoje obou indikátorů bylo však zřejmé, že digitální dovednosti populace se prakticky ve všech zemích postupně zlepšují. Český podprůměrný výsledek a fakt, že se zlepšuje pomaleji než v mnohých jiných zemích (zejména v zemích na špičce žebříčku), naznačuje určité riziko postupného stále většího zaostávání za evropskými lídry v této oblasti. Nejlépe na této škále skórují opět skandinávské a další severoevropské země (Island, Norsko, Finsko, Nizozemsko a Dánsko), mezi nejlepšími se nachází i Švýcarsko a Velká Británie.

TABULKA 8. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU DIGITÁLNÍ DOVEDNOSTI

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl osob, které mají vyšší než základní obecné digitální dovednosti* – data z roku 2019**
Island	100	1	62 %
Norsko	79	2	51 %
Finsko	77	3	50 %
Německo	57	9	39 %
Slovensko	34	22	27 %
ČR	32	23	26 %
Průměr EU-27	-	-	31 %

* Tj. splnily alespoň jeden úkol v rámci čtyř uvedených oblastí práce s ICT (informace, komunikace, řešení problémů, software).

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky isoc_sk_dskl_i.

PILÍŘ AKTIVACE DOVEDNOSTÍ

Pilíř aktivace dovedností vyjadřuje orientačně míru, do jaké jsou dovednosti existující ve společnosti reálně připraveny k využití na trhu práce. Sdružuje několik aspektů, které popisují úspěšnost přechodu ze

vzdělávání na trh práce a míru zapojení různých skupin na trhu práce. První pilíř Rozvoj dovedností a druhý pilíř Aktivace dovedností spolu reprezentují nabídku dovedností aktivně přítomných na trhu práce.

Úspěšnost přechodu na trh práce reprezentuje v rámci pilíře Aktivace dovedností subpilíř Přechod na trh práce tvořený dvěma indikátory – Předčasné odchody ze vzdělávání a Zaměstnanost absolventů. Druhým subpilířem je pak Participace na trhu práce, kam patří dva indikátory ekonomické aktivity: Ekonomická aktivita populace ve věku 25–54 a Ekonomická aktivita mladých (věk 20–24).

Nejlepší zemí na škále Aktivace dovedností je Švýcarsko se skórem 84, na druhém místě je Nizozemsko. Velmi dobře se umístily i severské země – Island, Švédsko, Norsko, dále také Rakousko a Německo. Mezi sedm nejlepších zemí se dostala i Malta, která v předchozím pilíři (Rozvoj dovedností) patřila k nejslabším zemím. Dobrý výsledek Malty je důsledkem velice rychlého ekonomického růstu v předcovidových letech. Tradičně dobrou pozici mají i Německo, Slovinsko, pobaltské země, Velká Británie a Dánsko. Na opačné straně žebříčku nacházíme země jižní a jihovýchodní Evropy – Itálii, Bulharsko, Španělsko, Rumunsko a Řecko.

Česká republika se se skórem 54 (2022) umístila přibližně uprostřed pomyslného pole. Varovným signálem je poměrně výrazné zhoršení výsledku (v roce 2020 získala ČR v tomto pilíři skór 62), jehož příčinám se věnujeme níže. Ačkoli od roku 2020 poklesl výkon v této škále většině zemí, zhoršení ČR patří mezi nimi k největším. Vyšší míru propadu než ČR zaznamenal pouze špičkově se umístující Island, nadprůměrná Litva, a naopak velmi špatně skórující Španělsko.

TABULKA 9. AKTIVACE DOVEDNOSTÍ

	Aktivace dovedností						změna skóru 2020–22
	skór			pořadí			
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	
Švýcarsko	84	83	84	1	1	1	0
Nizozemsko	74	75	73	4	4	2	-1
Island	82	81	73	2	2	3	-9
Švédsko	76	77	72	3	3	4	-4
Rakousko	72	72	68	5	5	5	-4
Norsko	69	67	68	8	8	6	-1
Malta	71	69	67	6	7	7	-4
Německo	64	67	65	12	9	8	1
Slovinsko	71	70	65	7	6	9	-6
Lotyšsko	67	61	63	10	14	10	-4
Estonsko	65	65	63	11	11	11	-2
Spojené království	62	61	62	13	13	12	0
Dánsko	58	59	60	18	15	13	2
Litva	67	65	58	9	10	14	-9
Finsko	59	63	58	15	12	15	-1
ČR	62	59	54	14	16	16	-8
Polsko	57	59	53	21	19	17	-4
Kypr	57	57	53	19	21	18	-4
Irsko	58	59	51	17	18	19	-7
Lucembursko	59	59	51	16	17	20	-8
Portugalsko	57	58	50	20	20	21	-7
Chorvatsko	42	46	48	26	23	22	6
Francie	49	47	45	22	22	23	-4
Maďarsko	42	43	39	23	24	24	-3
Belgie	42	41	39	25	25	25	-3

Slovensko	42	39	38	24	26	26	-4
Řecko	33	34	32	27	27	27	-1
Rumunsko	23	24	25	29	29	28	2
Španělsko	28	28	19	28	28	29	-9
Bulharsko	18	22	18	30	30	30	0
Itálie	3	4	2	31	31	31	-1

Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>

Pilíř Aktivace dovedností je vypočítán z následujících zdrojových indikátorů:

Indikátor Předčasné odchody ze vzdělávání

Indikátor představuje podíl nezaměstnaných osob ve věku 18–24, které nedosáhly úrovně středního vzdělání ani se dále nevzdělávají. Předpokládá se, že se jedná o osoby, které opustily předčasně počáteční vzdělávání a zatím si jej nijak nedoplnily. Předčasné odchody ze vzdělávání jsou jednou z klíčových oblastí sledovaných na úrovni EU (zpravidla vyjadřovanou podobným ukazatelem, který však měří podíl těchto osob bez ohledu na to, zda jsou zaměstnány, či nikoli). Různá šetření ukazují, že lidé, kteří předčasně odešli ze vzdělávání bez minimálně střední úrovně kvalifikace, hledají jen obtížně pracovní uplatnění, mívají nižší příjmy a často se potýkají s obdobími nezaměstnanosti.

Velice dobrého výsledku v tomto indikátoru dosahuje poměrně různorodá skupina zemí – Chorvatsko, Švýcarsko, Slovinsko, Řecko, Nizozemsko, Lotyšsko a Polsko. Česká republika obsadila se skórem 64 mírně nadprůměrnou pozici.

Česká republika dlouhodobě vykazovala poměrně nízkou úroveň předčasných odchodů ze vzdělávání. V posledních letech je často komentováno, že dochází ke zhoršení v celkovém podílu osob, které opustily vzdělávání. Tento jev je připisován např. obtížnějším státním maturitám, u kterých větší podíl žáků neuspěje, případně lákavé možnosti výdělků v situaci, kdy je možné snadno nalézt zaměstnání i bez kvalifikace. Také indikátor zařazený Cedefopem do ESI vyjadřující pouze počet nezaměstnaných osob, které odešly předčasně ze vzdělávání, se mezi lety 2020 a 2022 zhoršil. Z dlouhodobého hlediska však zdrojová data žádný souvislý negativní vývoj nevykazují. Podíl těchto osob v posledních cca 10 letech osciluje kolem 3,5 %. Znamená to, že ačkoli celkový podíl předčasně odcházejících má spíše rostoucí tendenci, podíl těch, kteří zůstanou bez zaměstnání, se s ohledem na poptávku po nekvalifikované pracovní síle, příliš nemění.

TABULKA 10. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU PŘEDČASNÉ ODCHODY ZE VZDĚLÁVÁNÍ

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl nezaměstnaných osob ve věku 18–24, které předčasně ukončily vzdělávání* – data z roku 2020**
Chorvatsko	90	1	1,8 %
Švýcarsko	90	1	1,8 %
Slovinsko	81	3	2,5 %
ČR	64	13	3,9 %
Německo	50	22	5,1 %
Slovensko	36	26	6,1 %
Průměr EU-27	-	-	5,7 %

* Jedná se o nezaměstnané osoby, které nedosáhly střední úrovně vzdělání a zároveň se neúčastnily žádného vzdělávání v posledních čtyřech týdnech.

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky edat_lfse_14.

Indikátor Zaměstnanost absolventů

Indikátor sleduje počet osob ve věku 20–34 let, které absolvovaly střední nebo vysokou školu v období od jednoho do tří předchozích let, dále již ve vzdělávání nepokračují a jsou zaměstnaní. Pokud je podíl těchto osob nízký, znamená to, že čerství absolventi mají problém najít si práci. Mezi země na špičce tohoto žebříčku, tedy kde prakticky všichni absolventi mají do tří let zaměstnání, patří možná trochu překvapivě Malta, přičemž se zde odráží její rapidní ekonomický růst v předcovidových letech. Dále mají vysoký skóre podle očekávání západoevropské a severské země – Německo, Norsko, Nizozemsko, Švýcarsko, Rakousko, Island, a na následujícím 8. pořadí Česká republika. Jedná se tedy pro nás o výsledek poměrně dobrý, poznamenaný ovšem od roku 2020 určitým poklesem.

TABULKA 11. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU ZAMĚSTNANOST ABSOLVENTŮ

	ESI 2022 skóre	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl zaměstnaných absolventů* – data z roku 2020**
Malta	91	1	92,0 %
Německo	85	2	89,6 %
Norsko	82	3	89,7 %
ČR	74	8	87,3 %
Slovensko	59	13	82,8 %
Průměr EU-27	-	-	78,5 %

* Jedná se o osoby ve věku 20–34 let, které absolvovaly střední nebo vysokou školu před 1–3 lety, už dále nepokračují ve vzdělávání a jsou zaměstnaní.

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky edat_lfse_24.

Indikátor Ekonomická aktivita (věk 25–54)

Poměrně jednoduchý indikátor představuje podíl ekonomicky aktivní populace ve věku 25–54, tedy v období nejvyšší ekonomické produktivity v životě člověka. Podle předpokladu Cedefopu signalizují vysoké hodnoty tohoto indikátoru zdravější trh práce dané země. Dobrých výsledků na této škále dosahuje opět poměrně pestrá směsice zemí. Kromě tradičně úspěšnějších zemí v indikátorech ESI, jako je Slovensko, Švédsko, Švýcarsko, Litva, Island a Lotyšsko, se mezi skupinu nejlepších dostalo v tomto žebříčku i Portugalsko. V závěsu za nimi, na 9. místě, se se skórem 58 umístila Česká republika, což nás kvalifikuje na slušný nadprůměr. Za pozornost ale opět stojí určité zhoršení v posledních letech.

TABULKA 12. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU EKONOMICKÁ AKTIVITA (VĚK 25–54)

	ESI 2022 skóre	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl ekonomicky aktivních osob ve věku 25–54 – data z roku 2020*
Slovensko	83	1	92,4 %
Švédsko	75	2	91,2 %
Švýcarsko	75	2	91,2 %
ČR	58	9	88,7 %
Německo	55	10	87,3 %
Slovensko	39	22	85,9 %
Průměr EU-27	-	-	85,2 %

* Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky lfsa_argaed.

Indikátor Ekonomická aktivita (věk 20–24)

Obdobným indikátorem je podíl ekonomicky aktivních osob mezi mladými ve věku 20–24 let. Indikátor byl vyčleněn jako samostatný skóre vzhledem k tomu, že mladí reprezentují ohroženější skupinu na trhu práce, a právě aktivní zapojení jejich dovedností může představovat větší problém, než je tomu v běžné populaci. To se potvrzuje mimo jiné právě na výsledku České republiky, která se se skórem 23 umístila hluboko pod

průměrem evropských zemí. Nicméně za tímto výsledkem stojí velkou měrou i další faktory, jako např. velký podíl mladých lidí, kteří se v tomto věku ještě vzdělávají na vysokých školách (v ostatních zemích jsou terciární programy často kratší, pouze tříleté, což ve srovnání může znamenat více ekonomicky aktivních osob v tomto věku). Vyšší podíl ekonomicky neaktivních žen v této kohortě pak nasvědčuje tomu, že roli hraje i ve srovnání s průměrem evropských zemí delší mateřská dovolená, kterou již významný podíl žen v tomto věku čerpá. Nižší výsledek ČR v tomto indikátoru tak nelze jednoznačně hodnotit jako „horší“. Na špičce žebříčku se nachází Island, Švýcarsko a opět trochu překvapivě Malta. Výsledek Malty koresponduje s vysokým skórem v oblasti zaměstnanosti absolventů, je tedy zřejmé, že se této zemi dobře daří zapojovat mladé lidi na trh práce. Mezi další země s dobrým výsledkem na této škále patří Velká Británie, Nizozemsko, Rakousko, Estonsko a Dánsko.

TABULKA 13. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU EKONOMICKÁ AKTIVITA (VĚK 20–24)

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl ekonomicky aktivních osob ve věku 20–24 – data z roku 2020*
Island	97	1	78,9 %
Švýcarsko	90	2	75,9 %
Malta	88	3	75,2 %
Německo	77	10	70,6 %
ČR	23	25	49,3 %
Slovensko	21	27	48,5 %
Průměr EU-27	-	-	57,7 %

* Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky lfsa_argaed.

PILÍŘ SLAĎOVÁNÍ

Pilíř slaďování nabídky a poptávky na trhu práce vyjadřuje, do jaké míry jsou dovednosti, které byly rozvinuty a aktivovány (viz předchozí dva pilíře), s úspěchem také využívány na trhu práce a jak odpovídají dovednosti lidí potřebám ekonomiky. Pilíř tak reprezentuje v praxi aplikovaný výstup vzdělávacího systému dané země. Je konstruován pomocí dvou subpilířů: 1. využívání (utilizace) dovedností, který se snaží zachytit, do jaké míry vůbec jsou dostupné dovednosti uplatňovány; 2. slaďování dovedností, který zkoumá, zda dostupné dovednosti odpovídají potřebám. Pod subpilíř využívání dovedností patří indikátory Dlouhodobá nezaměstnanost a Nedobrovolné částečné úvazky. Pod subpilíř slaďování patří Překvalifikovanost terciárně vzdělaných, Nízkopříjmoví mezi vzdělanými a Shoda úrovně vzdělání a profese.

Česká republika se v tomto pilíři umísťuje opakovaně na prvním místě, což výrazně přispívá k celkově nejlepšímu umístění v rámci celého ESI. Od roku 2020 došlo dokonce k mírnému zvýšení skóru České republiky (z 91 na 93). Platí, že vynikajících výsledků v tomto pilíři kromě malých států Malty (2. místo v letech 2021 a 2022) a Lucemburska (5. místo v roce 2022, 2. místo v r. 2020 a 3. místo v r. 2021) dosahují postkomunistické země: Chorvatsko, Polsko, Maďarsko, Rumunsko, Slovinsko, Bulharsko, Slovensko. Teprve až za nimi skórují jinak tradičně úspěšné severské a západní země. Na opačné straně žebříčku vidíme opět převážně jihoevropské země – Španělsko, Řecko, Kypr, Itálii, ale v tomto případě také Irsko a Velkou Británii.

TABULKA 14. SLAĎOVÁNÍ

	Slaďování						změna 2020–22
	skór			pořadí			
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	
ČR	91	93	93	1	1	1	2
Malta	73	75	75	3	2	2	2
Chorvatsko	63	73	74	8	5	3	11
Polsko	71	72	73	5	6	4	2
Lucembursko	74	74	73	2	3	5	-1

Maďarsko	71	73	73	4	4	6	2
Rumunsko	60	65	67	11	8	7	7
Slovinsko	63	67	66	7	7	8	3
Bulharsko	58	65	65	13	10	9	7
Slovensko	59	63	64	12	12	10	5
Finsko	63	64	63	9	11	11	0
Dánsko	64	65	63	6	9	12	-1
Estonsko	62	62	61	10	13	13	-1
Německo	54	56	57	15	15	14	3
Norsko	57	58	56	14	14	15	-1
Belgie	51	53	53	18	19	16	2
Nizozemsko	51	54	53	20	18	17	2
Švédsko	54	56	53	16	17	18	-1
Island	49	56	51	21	16	19	2
Lotyšsko	51	50	50	19	21	20	-1
Litva	53	52	50	17	20	21	-3
Francie	42	43	46	23	23	22	4
Rakousko	45	48	45	22	22	23	0
Portugalsko	38	42	44	25	24	24	6
Švýcarsko	38	39	39	24	25	25	1
Spojené království	35	37	37	26	26	26	2
Itálie	32	33	31	27	27	27	-1
Kypr	26	31	30	28	28	28	4
Irsko	21	26	27	29	29	29	6
Řecko	10	12	13	30	30	30	3
Španělsko	10	10	11	31	31	31	1

Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>

Pilíř Sladování dovedností je vypočítán z následujících zdrojových indikátorů:

Indikátor Dlouhodobá nezaměstnanost

Indikátor Dlouhodobé nezaměstnanosti vyjadřuje podíl osob, které jsou bez práce déle než jeden rok v ekonomicky aktivní populaci. V pozadí zařazení tohoto indikátoru je předpoklad, že tyto osoby nedisponují dovednostmi, které by byly využitelné na trhu práce. Zeměmi, které se na této škále umístily nejlépe, je Island, Česká republika na druhém místě, poté Polsko a skupina vyspělých západoevropských zemí – Dánsko, Norsko, Nizozemsko, Velká Británie, Švédsko, Německo. Relativně dobrý výsledek má i již několikrát zmiňovaná Malta.

TABULKA 15. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU DLOUHODOBÁ NEZAMĚSTNANOST

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Dlouhodobá nezaměstnanost [†] – data z roku 2020 ^{**}
Island	100	1	0,5 %
ČR	98	2	0,6 %
Polsko	98	2	0,6 %
Německo	87	8	1,1 %
Slovensko	40	28	3,7 %
<i>Průměr EU-27</i>	-	-	2,5 %

* Podíl osob, které jsou nezaměstnány 12 měsíců nebo déle, v rámci všech ekonomicky aktivních osob.

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky une_ltu_a.

Indikátor Nedobrovolné částečné úvazky

Tzv. nedobrovolnými částečnými úvazky jsou míněna zaměstnání na kratší úvazek, která jejich držitelé přijali takřkajíc „z nouze“, a pokud by měli tu možnost, raději by pracovali na úvazek plný. Zdrojovým indikátorem je podíl těchto osob v ekonomicky aktivní populaci věku 15–74 let. Vysoký podíl těchto osob (tedy nízký skóre v rámci škály ESI) značí nižší využívání jejich dovedností v ekonomice. Česká republika se v této škále umístila na prvním místě spolu s Bulharskem se skórem rovných 100, tedy nejlepším možným, což značí velice nízký podíl osob, které pracují z nouze pouze na částečný úvazek. Čelo pomyslného žebříčku zde opět plní postkomunistické země – Maďarsko, Litva, Polsko, Estonsko, Slovensko, Slovinsko, Chorvatsko, mezi které se dostaly na 8. a 9. místě dva ministáty – Malta a Lucembursko.

TABULKA 16. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU NEDOBROVOLNÉ ČÁSTEČNÉ ÚVAZKY

	ESI 2022 skóre	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl nedobrovolných částečných úvazků mezi zaměstnanými* – data z roku 2020**
ČR	100	1	0,3 %
Bulharsko	100	1	0,5 %
Maďarsko	97	3	0,7 %
Slovensko	92	7	1,1 %
Německo	71	13	2,5 %
Průměr EU-27	-	-	

* Podíl osob, které jsou zaměstnány na částečný úvazek, protože nemohou najít práci na plný úvazek. Ve zdrojovém indikátoru, který použil Cedefop, byl dopočítán tento podíl z aktivní populace (což je širší skupina než zaměstnaní), takže data se mohou mírně lišit, pro ilustraci situace v daných zemích jsou však uvedené hodnoty dostačující.

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; Eurostat – kód tabulky lfsa_sup_age.

Indikátor Překvalifikovanost terciárně vzdělaných

Indikátor vyjadřuje podíl zaměstnaných mladých terciárně vzdělaných lidí (osoby ve věku 25–34 let se vzděláním úrovně ISCED 5–6, což v ČR znamená dokončenou vyšší odbornou nebo vysokou školu), kteří pracují na pracovních místech nižších, než by odpovídalo jejich kvalifikaci (tj. nepracují v kategoriích povolání Řídící pracovník, Specialista nebo Technický a odborný pracovník, podle klasifikace povolání ISCO). Předpokládá se, že na těchto pracovních místech nejsou dovednosti vysoce kvalifikovaných lidí dostatečně využívány. Česká republika se v tomto indikátoru umísťuje velice dobře (skóre 81), na druhém místě za Lucemburskem. Mezi další země na špičce patří Dánsko, Estonsko, Chorvatsko, Švédsko, Nizozemsko a Finsko. Dobrý výsledek svědčí o tom, že mladí vysokoškoláci v České republice mají ve srovnání s většinou jiných zemí poměrně dobrou šanci najít zaměstnání odpovídající úrovni jejich kvalifikace. Pozoruhodné je zároveň i zlepšení ČR v posledních letech, kdy v ESI 2020 jsme měli skóre 74, což odpovídalo 4. místu. Lze předpokládat, že i tento výsledek do velké míry souvisí s obecně vysokým nedostatkem pracovních sil v ČR, kdy pro absolventy není velký problém najít odpovídající zaměstnání. Indikátor však neobsahuje informaci o tom, zda se vysokoškoláci uplatňují v oboru, který vystudovali, což může být významným indikátorem strukturální nevyrovnanosti mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce.

TABULKA 17. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU PŘEKVALIFIKOVANOST TERCIÁRNĚ VZDĚLANÝCH

	ESI 2022 skóre	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl terciárně vzdělaných mladých, kteří pracují pod úrovní své kvalifikace* – data z roku 2020**
Lucembursko	100	1	7,2 %
ČR	81	2	18,1 %
Dánsko	79	3	16,1 %
Německo	65	11	23,3 %
Slovensko	19	27	27,8 %
Průměr EU-27	-	-	24,2 %

* Podíl zaměstnaných osob ve věku 25–34, které dosáhly úrovně vzdělání ISCED 5–6 a nepracují na vysoce kvalifikovaných pracovních pozicích (ISCO 1–3).

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>;
<https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/skills-intelligence/over-qualification-rate-tertiary-graduates>.

Indikátor Nízkopříjmoví mezi vzdělanými

Tento indikátor je vypočítán na základě podílu z vysoce kvalifikovaných osob (s úrovní vzdělání ISCED 5–8, což v ČR odpovídá dokončené vyšší odborné nebo vysoké škole), které pracují na nepřilíš dobře finančně ohodnocených místech. Jako hranice nízkého příjmu byly v tomto případě stanoveny dvě třetiny mediánu hrubých příjmů v dané zemi, což v ČR v roce 2022 odpovídá přibližně hrubému příjmu 21 tis. Kč. Logika pro zařazení tohoto ukazatele je tvořena předpokladem, že na nízko placených místech dobře kvalifikovaní lidé patrně nevyužívají svoje dovednosti v plné míře, nebo alespoň ne v takové míře, jak by je mohli využívat na postech dobře placených, tedy v průměru výše postavených a odbornějších.

Česká republika i zde patří mezi země s nejlepším výsledkem – skóre 89, který odpovídá 3. pořadí za Slovenskem a Rumunskem. Dále se v horní části žebříčku umístila pestrá směsice zemí – Malta, Finsko, Portugalsko, Maďarsko, Chorvatsko, což napovídá, že příčiny dobrého skóre v tomto indikátoru jsou patrně dány různorodým spektrem faktorů, které mohou být v každé zemi jiné, spíše než dlouhodobými společnými rysy daných vzdělávacích systémů. Lze však předpokládat, že vyšší zastoupení postkomunistických zemí může souviset s relativně vysokou mírou příjmové rovnosti, která zde stále existuje a která má za následek obecně nižší podíly osob vymykajících se z pásma nejběžnějších příjmů ať již jedním, nebo druhým extrémním směrem.

TABULKA 18. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU NÍZKOPŘÍJMOVÍ MEZI VZDĚLANÝMI

	ESI 2022 skóre	ESI 2022 pořadí
Slovensko	92	1
Rumunsko	92	2
ČR	89	3
Německo	58	17

Pozn.: Uvést zdrojový nebo srovnatelný indikátor nebylo v tomto případě možné, neboť takový není veřejně k dispozici. Cedefop jej získal pomocí výpočtů z mikrodat evropského šetření SILC. Jedná se o podíl zaměstnaných osob, které mají terciární vzdělání (vyšší odbornou nebo vysokou školu) a vydělávají méně než 2/3 mediánu hrubých příjmů v dané zemi.

Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>

Indikátor Shoda úrovně vzdělání a profese

Indikátor vyjadřuje míru, do které se shoduje úroveň vzdělání člověka s nejčastější úrovní vzdělání mezi lidmi v jeho profesi. Například v řemeslných profesích je nejčastější střední úroveň vzdělání (v České republice). Indikátor pak posuzuje, jak často se lidé pracující v řemeslných profesích tomuto pravidlu vymykají, tj. mají buď pouze základní, nebo vyšší odbornou či vysokou školu. Tito „vymykající se“ lidé jsou

pak chápání jako ti, u nichž se neshoduje úroveň vzdělání s typickou úrovní profese. Česká republika opět v tomto indikátoru obsadila první místo se skórem 96. Znamená to, že osob vymykajících se typické úrovni kvalifikace je u nás velice málo. Je však třeba poznamenat, že takto postavený indikátor nepostihuje fakt, že se nemusí shodovat obor, který dotyčný absolvoval, s oborem, ve kterém je následně zaměstnán. Podobný výsledek vykazují i další postkomunistické země, které jsou v žebříčku hned za námi – Slovensko, Polsko, Bulharsko, Slovinsko. Na dalším místě je pak Finsko a poté další postkomunistické země – Rumunsko, Lotyšsko, Maďarsko.

TABULKA 19. SROVNÁNÍ VÝSLEDKŮ VYBRANÝCH ZEMÍ V INDIKÁTORU SHODA ÚROVNĚ VZDĚLÁNÍ A PROFESE

	ESI 2022 skór	ESI 2022 pořadí	Ilustrační srovnání: Podíl osob, u kterých se shoduje úroveň vzdělání a profese [*] – data z roku 2013 ^{**}
ČR	96	1	82,8 %
Slovensko	86	2	82,1 %
Polsko	76	3	78,5 %
Německo	24	20	68,4 %
Průměr EU-27	-	-	69,1 %

* Podíl osob, jejichž úroveň vzdělání se shoduje s nejčastější (modální) úrovní vzdělání pro danou profesní skupinu.

** Zdroj: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/european-skills-index>; OECD WISE – Indikátor Proportion of workers who are well matched, vlastní výpočty.

ZÁVĚR

Dobry výsledek České republiky v indexu, který zkonstruoval Cedefop, je na jedné straně dán především kombinací určitých pevných rysů systému, který je v některých charakteristikách zděděn i v dalších postkomunistických zemích, a na druhé straně velmi dobrých ekonomických výsledků ČR v poslední době, fungujícího průmyslu a prakticky plné zaměstnanosti. První jev je možné pozorovat hlavně v pilíři Sladování, kde jsou favorizovány systémy s vyšší mírou příjmové rovnosti a vysokou zaměstnaností. Zároveň zde platí, že vysoce kvalifikovaní jsou více motivováni hledat si lépe placené práce, protože od určité nízké hladiny je již výrazně limitována jejich kvalita života (narozdíl od ekonomicky silnějších zemí – např. skandinávských, kde i relativně nízká hladina příjmu v rámci dané země může stačit na dostačující životní úroveň.) I v pilíři Rozvoj dovedností se jako výhoda ukazuje systém založený na silném středním a zejména odborném školství, což je charakteristika tradičně zakomponovaná ve vzdělávacích systémech středoevropských zemí. Na druhou stranu slabší výsledky má ČR v oblasti Digitálních dovedností populace a stagnující výsledky v oblasti čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti 15letých žáků. Druhý výše zmiňovaný jev, tedy vysokou výkonnost ekonomiky vidíme odrážet se hlavně ve druhém pilíři Aktivace dovedností, kde ČR dosahuje slušných výsledků v indikátorech ekonomické aktivity, která přímo závisí na dostupnosti pracovních příležitostí, ale i ve třetím pilíři Sladování, kde se promítá vysoká poptávka po pracovní síle, a tedy dobré možnosti najít pracovní uplatnění pro všechny.

V některých subškálách tak s námi skórují velice vysoko další postkomunistické země, v jiných naopak země rychle se ekonomicky rozvíjející (např. pobaltské, Malta...) nebo země se stabilní rozvinutou silnou ekonomikou (skandinávské, Švýcarsko). Je to však relativně vyrovnaný výkon spočívající v kombinaci výše uvedených charakteristik, který ČR vynesl na špici žebříčku. To je jistě pozitivní skutečnost. Nicméně nedomníváme se, že by to vždy dokladovalo efektivní schopnost systému vytvářet a využívat ty správné dovednosti podle potřeb ekonomiky. Ve škálách např. není zahrnut důležitý rozměr obsahového nesouladu mezi vykonávanou profesí a dovednostmi. Jiná šetření ukazují častý strukturální nesoulad profese a dovedností. Např. šetření PIAAC (2012), které testuje reálné dovednosti jednotlivců, sice také potvrdilo (stejně jako indikátor ESI), že ČR má nadprůměrný podíl osob, jejichž úroveň formální kvalifikace odpovídá úrovni vykonávané profese, ale zároveň zjistilo, že pokud změříme reálné dovednosti, je u nás naopak velmi mnoho osob, jejichž schopnosti nejsou v zaměstnání adekvátně využity. Dokonce v tomto bodě patříme mezi nejhorší mezi sledovanými zeměmi. Také z národních šetření absolventů středních i vysokých škol (např. šetření NPI ČR o absolventech středních škol nebo šetření CSVŠ o vysokoškolácích Absolvent 2018) vyplývá, že často pracují v jiném oboru, než vystudovali, což implikuje nevyužití jejich získaných dovedností. Zde ovšem chybí možnost mezinárodního srovnání s ostatními zeměmi.

I reálná zkušenost z trhu práce dosvědčuje, že jsou-li prakticky všichni zaměstnání, neznamená to, že mají odpovídající dovednosti, ale pouze to, že zaměstnavatelé v mnoha případech nemají příliš na výběr, ačkoli dovednosti uchazečů zdaleka neodpovídají ideálním požadavkům. Nedostatek pracovních sil tak může vytvářet strukturální **nesoulad** v dovednostech uvnitř podniků a profesí, **který** indikátorem ESI není podchycen. Situaci dobře ilustruje výrok ředitele jedné významné české strojírenské firmy: *Když uděláte skladníka ředitelem, protože vám nic jiného nezbyvá, máte pak špatného ředitele a žádného skladníka.*

V neposlední řadě je třeba poznamenat, že i kdyby hypoteticky náš dovednostní systém byl 100% efektivní a odpovídal plně aktuálním potřebám ekonomiky, neznamená to, že strategicky naplňuje žádoucí směřování země do budoucna. Má-li se naše země stát znalostní technologicky vyspělou ekonomikou orientovanou na vysokou přidanou hodnotu, nemůže být nabídka dovedností, která je určována současnými nebo spíše minulými požadavky trhu práce, dostačující. Ve svých ambicích by systém vytváření dovedností měl být o několik kroků napřed a připravovat lidi pro budoucnost. A to nikoli jen ve smyslu dovedností odpovídajících potřebám trhu práce, ale i v širším slova smyslu komplexně vzdělaných lidí schopných se dobře orientovat v komplikovaném společensko-kulturně-informačním prostředí, a formovat tak do budoucna zdravou, vyspělou a stabilní společnost.

O dokumentu

Text pro ReferNet ČR zpracovala Mgr. Zdena Šimová (Národní vzdělávací fond) na základě dat [Evropského indexu dovedností](#) od [Cedefopu](#).

Foto od [Sam Balye](#) na [Unsplash](#)